

פרק ו' - התקפת ארם על אלישע

הרב אלחנן סמט

בשיעור הקודם למדנו את הסיפור על רפואתו של נעמן. אמרנו שמטרתו של הנביא בסיפור של נעמן היא להביא שינוי היחס של ארם לישראל. הסיפור שנלמד היום קשור בקשר אדוק לסיפור על נעמן, כמו שנראה בהמשך [ח-כג]:

(ח) וּמֶלֶךְ אֲרָם הָיָה נֹלְחֵם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּזְעַץ אֶל עֲבָדָיו לֵאמֹר אֵל מְקוֹם פְּלִנִי אֶלְמִנִי תַחֲנַתִּי: (ט) וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הֲשֹׁמֵר מֵעַבְר הַמְקוֹם הַזֶּה כִּי שָׁם אֲרָם נֹחַתִּים: (י) וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל הַמְקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ אִישׁ הָאֱלֹהִים וְהִזְהִירוּ וְנִשְׁמַר שָׁם לֹא אַחַת וְלֹא שְׂתִימִם: (יא) וַיִּסְעַר לֵב מֶלֶךְ אֲרָם עַל הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּקְרָא אֶל עֲבָדָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הֲלוֹא תִגִּידוּ לִי מִי מִשְׁלָנוּ אֵל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: (יב) וַיֹּאמֶר אֶחָד מֵעֲבָדָיו לוֹא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי אֲלִישֵׁעַ הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל יִגִּיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַר בְּחֹדֶר מִשְׁכַּבְּךָ: (יג) וַיֹּאמֶר לָכֵן וַרְאוּ אֵיכָה הוּא וְאֲשַׁלַּח וְאֶקְחָהוּ וַיִּגַּד לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה בְדַתָּן: (יד) וַיִּשְׁלַח שְׂמָהּ סוּסִים וְרֶכֶב וְחֵיל כָּבֵד וַיִּבְאוּ לַיְלָה וַיִּקְפוּ עַל הָעִיר: (טו) וַיִּשְׁכַּם מִשְׁרַת אִישׁ הָאֱלֹהִים לְקוֹם וַיֵּצֵא וְהִנֵּה חֵיל סוּבָב אֵת הָעִיר וְסוּס וְרֶכֶב וַיֹּאמֶר נִעְרוּ אֵלָיו אָהָה אֲדֹנִי אֵיכָה נִעְשָׂה: (טז) וַיֹּאמֶר אֵל תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אֲתַנּוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם: (יז) וַיִּתְפַּלֵּל אֲלִישֵׁעַ וַיֹּאמֶר ה' פִּקַּח נָא אֵת עֵינָיו וַיִּרְאֶה וַיִּפְקַח ה' אֵת עֵינֵי הַנַּעַר וַיִּרְא וְהִנֵּה הָהָר מְלֵא סוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבַת אֲלִישֵׁעַ: (יח) וַיִּרְדּוּ אֵלָיו וַיִּתְפַּלֵּל אֲלִישֵׁעַ אֵל ה' וַיֹּאמֶר ה' נָא אֵת הַגּוֹי הַזֶּה בַּסַּנּוּרִים וַיִּכֶם בַּסַּנּוּרִים כְּדָבַר אֲלִישֵׁעַ: (יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲלִישֵׁעַ לֹא זֶה הַדְּרָךְ וְלֹא זֶה הָעִיר לָכֵן אַחֲרַי וְאוֹלִיכָה אֲתַכֶּם אֵל הָאִישׁ אֲשֶׁר תִּבְקָשׁוּן וַיֵּלֶךְ אוֹתָם שְׁמֵרוּנָה: (כ) וַיְהִי כַּבָּאֵם שְׁמֵרוֹן וַיֹּאמֶר אֲלִישֵׁעַ ה' פִּקַּח אֵת עֵינֵי אֵלֶּה וַיִּרְאוּ וַיִּפְקַח ה' אֵת עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה בְּתוֹךְ שְׁמֵרוֹן: (כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵל אֲלִישֵׁעַ כְּרֵאתוֹ אוֹתָם הַאֲפָה אֲפָה אָבִי: (כב) וַיֹּאמֶר לֹא תַכֶּם הָאֲשֶׁר שְׂבִית בְּחַרְבְּךָ וּבְקִשְׁתְּךָ אֲתָה מִכָּה שִׁים לָחֵם וּמִים לִפְנֵיהֶם וַיִּאֲכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּלְכוּ אֵל אֲדֹנֵיהֶם: (כג) וַיִּכְרַה לָהֶם כַּרְה גְּדוּלָה וַיִּאֲכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁלַחֵם וַיִּלְכוּ אֵל אֲדֹנֵיהֶם וְלֹא יָסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אֲרָם לָבוֹא בְּאַרְצָךְ יִשְׂרָאֵל:

היחס לצרעת נעמן

כפי שאמרנו הנושא המשותף של הסיפור הזה והסיפור של נעמן בפרק הקודם הוא פעולתו של אלישע למען עם ישראל, כדי להפסיק את פשיטות גדודי ארם. למרות שהסיפור שלנו הוא לכאורה על הצלתו הפרטית של אלישע ולא על עם ישראל, נשים לב לכך שמרכז הכובד של הסיפור הוא דווקא לאומי. כלומר, תכליתו של הסיפור היא הפסוק האחרון: "ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל" [כג]. נשים לב למסגרת הפותחת ומסיימת של הסיפורים - בתחילת סיפור נעמן מסופר על יציאת הגדודים: "וארם יצאו גדודים" [ה, ב], והפסוק האחרון בסיפור מציג את פתרון הבעיה על ידי אלישע. המסגרת הזו מלמדת אותנו ששני הסיפורים כאחד מספרים כיצד פעל אלישע לשיפור המצב הלאומי של עם ישראל.

למרות זאת, ברור שבמרכזו של הסיפור עומד אלישע. הוא הדמות המרכזית היחידה לאורך כל הסיפור. בניגוד לסיפור נעמן, שבו מככבות שתי דמויות ראשיות - נעמן ואלישע, הרי שבסיפור הזה ישנה רק דמות מרכזית אחת, והיא אלישע. כל חלקי הסיפור הם תיאור של עימות בין אלישע לדמות אחרת בסיפור.

אלישע כנגד מלך ישראל

הדמות הראשונה שעומדת מול אלישע הוא מלך ישראל. מלך ארם שולח את גדודיו למארכים בתוך ארץ ישראל, והנביא שולח למלך ישראל שלא יעבור באותם מקומות: "כִּי שָׁם אָרְם נִחְתִּים" [ט]. הנביא אומר למלך שכוחות של ארם נחתו באותו מקום, והם אורבים שם לצבא ישראל. למעשה מלך ישראל מתחשב בדברי הנביא, אך בכל זאת הוא בודק את אמיתות הדברים: "וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ אִישׁ הָאֱלֹהִים וְהַזְהִירָה וְהַזְהִירוּ וְנִשְׁמַר שָׁם לֹא אַחַת וְלֹא שְׁתֵּי" [י]. המפרשים מסבירים שהשילוח הזה נועד לבדוק את אמיתות דברי אלישע. נשים לב לכך שהמלך לא עשה זאת רק פעם אחת. במשך פעמים רבות שבהם הזהיר הנביא מפני הארמים, שלח המלך אנשים לבדוק ולבחון את אמיתות דברי הנביא. אם כן מלך ישראל מצד אחד מאמין - שהרי הוא הולך לבדוק, אך מצד שני הוא לא מאמין. זהו דבר פלא. הנביא נותן לו בכל פעם מיקום מדויק של מארבי צבא ארם, ובכל פעם המלך בודק אחריו. לו אלישע היה נביא טירון, אז יכול להיות שהמלך היה צודק במעשיו. שהרי אנו יודעים שישנה חובה לבדוק את מי שטוען שהוא נביא, כמו שפוסק הרמב"ם בהלכות יסודי תורה [י, א-ב]:

כשיבוא אדם הראוי לנבואה במלאכות השם ולא יבוא להוסיף ולא לגרוע אלא לעבוד את ה' במצות התורה אין אומרים לו קרע לנו הים או החיה מת וכיוצא באלו ואחר כך נאמין בכך, אלא אומרים לו אם נביא אתה אמור דברים העתידיים להיות והוא אומר ואנו מחכים לראות היבואו דבריו אם לא יבואו, ואפילו נפל דבר קטן בידוע שהוא נביא שקר, ואם באו דבריו כולן יהיה בעינינו נאמן. ובודקין אותו פעמים הרבה אם נמצאו דבריו נאמנים כולן הרי זה נביא אמת.

בהקדמה לפירוש המשנה עולה שהאמירה 'פעמים רבות', פירושה שלוש פעמים. אם כן, אילו אלישע לא הוחזק לנביא נאמן, אז יפה עשה מלך ישראל שבדק אחריו. אבל לא נראה שזו הסיבה שבגללה מלך ישראל שלח לבדוק אחרי אלישע, שהרי די ברור מהסיפור הזה שאלישע הוא נביא ותיק ומוכר שחולל ניסים רבים, וממילא אין צורך לבדוק אחריו. כך עולה מהמיקום של הסיפור בתוך סיפורי אלישע, וגם מהסיפור עצמו שנמצא לאחר הסיפור על נעמן. בנוסף, בתוך הסיפור עצמו מלך ישראל קורא לנביא 'אבי', ומציית לדבריו כתלמיד לפני רבו. זו קריאה שמתאימה רק ביחס לנביא ותיק בסמכות.

כמו כן מתחילת דרכו הוכר אלישע כתלמידו ויורשו של אליהו. בפעם הראשונה שאלישע מתואר במישור לאומי הוא מתואר כמי שיצק מים על ידי אליהו: "אֲלִישֶׁע בֶּן שָׁפְט אֲשֶׁר יִצֵק מֵיִם עַל יְדֵי אֱלֹהֵי" [ג, יא]. כלומר, לא רק שלא מדובר בנביא מתחיל, אלא בעצם הוא מעולם לא היה נביא מתחיל - היה לו את הוותק של אליהו. אם כן, לא יעלה על הדעת שהבדיקות נועדו לאמת את נבואת אלישע. אם כן, עלינו להבין את מעשיו של מלך ישראל. התשובה היא שחוסר אמון באלישע איננו דבר חדש. מתחילת דרכו ועד עתה, אין כמעט סיפור שלא מצוי בו חוסר האמון. זהו מוטיב מרכזי שאלישע צריך להתמודד איתו. לא רק אצל הרחוקים ממנו, אלא גם אצל בני הנביאים ומשרתו. כמעט בכל מי שבא במגע עם הנביא אנו רואים אצלו חוסר אמון.

לכשנעיין נראה שמלך ישראל הוא מהמביעים הגדולים ביותר של חוסר אמון באלישע הנביא. דבר זה עולה גם מסוף הסיפור. שם אנו רואים שלמרות הכבוד שנותן המלך לנביא, ועל אף שהוא מציית

לדבריו -הקשר בין המלך והנביא רווי מתח ואי הבנה. המלך שואל בנימוס: "הֲאֵכָה אֶכָּה אָבִי" [כא], והנביא עונה בגערה: "לא תִּכְּמוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְיִקְרָא אֶתְּכֶם אֲנִי מֶלֶךְ" [כב]. הנביא אומר למלך שהוא לא מבין בכלל מדוע אלישע הביא את גדודי ארם אליו. שוב אנו רואים פה מתיחות בין המלך והנביא. אמנם זהו לא אותו מתח של תחילת הסיפור, אך בכל זאת מדובר במתח שמתחיל בתחילת הסיפור ונמשך עד לסופו.

כעת יש להבין מה היחסים הללו מלמדים אותנו מבחינת המגמה של הסיפור. הנושא של הסיפור, כפי שאמרנו, הוא פעולתו של אלישע להצלת עם ישראל מארם. אלישע עושה זאת באמצעות ניסים וידיעות נסתרות לטובת עם ישראל. פרשת מלך ישראל והנביא מביעה את העמדה של העם ביחס לאלישע. העם מונהג על ידי מלך שאיננו ראוי - הוא לא מאמין בבניא ולא מבין את דרכו, כמו שראינו כבר, ועוד נראה. יש להניח שהמלך הוא יהורם בן אחאב, והוא איננו ראוי לניסים שאלישע מחולל. ובאמת הניסים מתחוללים בגלל שאלישע לא פועל למען המלך, אלא בשביל עם ישראל, למרות המלך. למלך לא ראוי לגלות את הדברים הללו, והוא אפילו לא מאמין בהם. אך אף על פי כן אלישע לא נעלב, אלא ממשיך לפעול ולגלות את סודות מלך ארם - לא למען המלך, אלא למען טובת עם ישראל. זו הנקודה שמערכת היחסים מביעה בסיפור שלנו.

אלישע כנגד מלך ארם

נמשיך הלאה למערכת היחסים של אלישע כנגד מלך ארם. מלך ארם מתרגש מאוד, כיוון שהוא בטוח שיש מרגל בין שריו הבכירים. לכן הוא מכנס אסיפה לגלות במי מדובר, באסיפה הזו מצביעים השרים על כך שהנביא אלישע הוא האשם. כעת יש לברר האם מלך ארם ידע על קיומו של אלישע גם בטרם האסיפה הזו.

הקשרים שהצבענו עליהם בין הסיפור הנוכחי לסיפור של נעמן הם כה אמיצים, עד שמוכח שמדובר כמעט בסיפור אחד. כמעט ולא ניתן לקרוא את הסיפור שלנו ללא הסיפור על נעמן. מדובר בשני סיפורים שמצויים ברצף של זמן משותף ומגמה משותפת, ועל כן יש לקרוא את הסיפור שלנו על רקע הסיפור הקודם. אם כך, ברור שמלך ארם שמע על קיומו של אלישע פעמיים. פעם אחת בוודאות כאשר נעמן בא אליו וסיפר לו על דברי הנערה: "קְזָאת וְקְזָאת דְּבָרָה הַנְּעָרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" [ה, ד]. התנ"ך מקצר את דברי הנערה שסיפרה על הנביא אשר בשמרון, שיכול לרפא את נעמן מצרעתו. כפי שראינו בפרק הקודם, המלך לקח את הדברים במלוא הרצינות, כך שברור שהוא שמע על אלישע. כמו כן יש להניח, למרות שהדבר לא כתוב בתנ"ך, שלאחר שנעמן נרפא וחזר לארם, הוא חוזר אל המלך ומביא עדות בגופו לגדולת אלישע. הוא מספר את כל הסיפור ואת גדלותו של הנביא ומידותיו הנעלות. סביר מאוד שגדולתו של אלישע גברה בעקבות סיפור נעמן ושובו טהור מצרעתו לארם. כעת יש לשאול, שאם המלך יודע על קיומו של אלישע ועל פועלו - מדוע הוא לא מעלה על דעתו לבד שאלישע הנביא הוא זה שפועל למען עמו, ולא מדובר במרגל? יש להבין מדוע דווקא אחד מעבדי המלך הוא זה שמגלה לו שהאחראי לגילוי הסודות הוא אלישע.

התשובה היא שהמלך תופס את הנביא במושגים נכריים-אליליים. נביאים היו קיימים בתקופת המקרא לא רק בעם ישראל, היו נביאי שקר גם באומות העולם. אלו היו פקידי ממלכה שתפקידם היה לנבא עתידות ולייעץ למלך. ובאמת ראינו שלאחאב ישנם 400 נביאים שנמצאים אצלו בבית, והוא משלם להם משכורת. הם יודעים מה התשובה המצופה מהם, והם עונים אותה בשם הנבואה כאשר הם נדרשים לכך. נביאים בתפיסה העולמית הם פקידי ממלכה, הקשורים לחצר המלך, ועוסקים בקסמים והגדת עתידות. כך חושב מלך ארם כאשר הוא שומע על אלישע הנביא.

אך בעם ישראל הנביא איננו עובד של המלך, אדרבה - הוא האופוזיציה למלך. כמו כן הוא לא מגיד עתידות, אלא הוא שליח הקב"ה. כך שמצד אחד כוחו מוגבל למה שהקב"ה מאפשר, ומאידך כיוון

שהוא פועל בכח ה' בעצם כוחו בלתי מוגבל. זהו מושג נבואה אחר לגמרי מהנבואה של אומות העולם. מלך ארם חושב שאלישע הוא פקיד של המלך ולא יותר מזאת.

נזכיר שבפרק הקודם נעמן באמת עבר מהפך ביחסו לאלישע. אחרי שהוא עלה טהור מהירדן, התחוללה אצלו מהפכה דתית שבעקבותיה הוא שינה את יחסו לאלישע. הוא לא מתייחס אליו בבוז ובגאווה כמו שעשה בהתחלה, אלא ביחס אחר לגמרי. הוא רואה באלישע שליח של הקב"ה, ולכן הוא מבקש ממנו בקשת סליחה על כך שייאלץ להשתחוות לעבודה זרה כאשר ישוב לארם.

אם כן, ברור שתפיסת הנבואה הישראלית מגיעה לנעמן, והשאלה היא האם נעמן יכול להעביר את התפיסה הזו למלכו. אנו רואים שהתשובה היא שלילית. מי שלא עבר את המהפכה הדתית של נעמן לא יכול לשנות את יחסו לנביא בישראל. נעמן הוא גר תושב שנשאר מבודד בארצו, וכך גם ביחסו לנביא. הוא יכול לספר על גדולת אלישע, אך האזניים הארמיות ישמעו דבר שונה ממה שנעמן עצמו התכוון. הם יחשבו שמדובר בקוסם, ולא יבינו שמדובר במשהו שונה לגמרי.

לכן מלך ארם לא מעלה על דעתו שאותו נביא מחולל קסמים יכול לדעת באופן שיטתי על תוכניותיו של מלך ארם. קוסמים ונביאים באומות העולם עסקו בהגדת עתידות בדרכים שונות, וכך עשו מאז ומקדם. אך ברור שלכוחות הללו אין יכולת לדעת את העתיד באופן שיטתי ומדויק לאורך זמן. הנביא לעומת זאת מאופיין בכך שלא נפל דבר אחד מדבריו ארצה. זאת מכיוון שמגיד עתידות מתקשר למשהו מעורפל, או לחלופין הוא משתמש בשיקול דעתו בלבד. הנביא לעומת זאת מקבל את דבריו מאת האלוקים וכל דבריו אמת וצדק. לכן כאשר מלך ארם רואה שסודותיו מתגלים באופן מדויק ושיטתי, הוא לא מעלה על דעתו את מוסד הנבואה כאחראי לכך. על כח כזה של הגדת עתידות מלך ארם לא שמע ולא ראה, ולכן מתקבל על דעתו שמדובר במרגל ולא בפועלו של הנביא בשמרון.

לכן נדרש עבד המלך להצביע על אלישע כאחראי לגילויים אלו: "וַיֹּאמֶר אֶחָד מֵעֲבָדָיו לֹא אֶדְבֵר הַמֶּלֶךְ כִּי אֱלִישֵׁעַ הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל יֵגִיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֵר בְּחֹדֶר מִשְׁכַּבְךָ" [יב]. מתבקש מאוד שהמדבר בפסוק הזה הוא נעמן, כאשר בתפיסה האמיתית שלו את אלישע נעמן מתקן את הטעות של מלכו. כמו כן נעמן הוא שר צבא, ולכן יש לו אינטרס להגן על צבאו מפני טענת הכשלון המתמשך.

יתרה מזאת, אפשר והכוונה של נעמן איננה אינטרסנטית, אלא כוונה לשם שמיים - להפסיק את הפשיטות של ארם. נעמן אומר שלא ניתן להתמודד כנגד הנביא, וממילא הפשיטות לא יצילו ועדיף להפסיק איתם. אם כך, מדובר בהצלחה כבירה של הסיפור הקודם. אלא שבאופן מעשי המלך לא מקבל את הדברים. אך בכל זאת אנו רואים שנעמן עושה את המצופה ממנו לאחר הריפוי על ידי אלישע.

הוכחה נוספת לכך שהעבד הדובר הוא נעמן, היא העובדה שהאמירה נאמרת בוודאות גמורה. שמועה על קיומו של אלישע הייתה גם בידי מלך ארם, אך זה לא מספיק כדי לדבר בצורה כזו. רק נעמן יכול לומר בוודאות שאלישע הוא אחראי על כך, כיוון שהוא תופס את מהות התפקיד הנבואי הישראלי. גם מבחינה מילולית ישנו קשר בין דברי העבד לבין הפרק הקודם: "הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל" [יב], מזכיר את דברי אלישע על נעמן: "וַיֵּדַע כִּי יֵשׁ נְבִיא בְּיִשְׂרָאֵל" [ה, ח]. ובאמת נודע לנעמן שיש נביא בישראל, כלומר שיש נביא בישראל השונה לגמרי מנביאי אומות העולם. כעת נעמן בא לארם ומודיע את הדבר למלכו. אך לפי דבריו יש לשאול מדוע התנ"ך מסתיר את זהותו של נעמן. האמת היא שהביטוי "אֶחָד מֵעֲבָדָיו" [יב] לא צריך להטעות אותנו, שהרי בפרק הקודם מלך ארם קורא לנעמן "עֲבָדִי" [ה, ו]. אך בכל זאת ברור שישנו טשטוש של דמותו של נעמן. יכול להיות שהסיבה לכך היא שנעמן בסופו של דבר נכשל, ודבריו לא הועילו. יתרה מזאת, התפקיד שלו לא היה חיובי, אלא הוא הביא להתפתחות שלילית בעלילה ולכך שמלך ארם רוצה לתפוס את אלישע.

פרסומו של אלישע

מוטיב הפרסום של אלישע ונפלאותיו מקשר בין הסיפור שלנו לסיפור נעמן. בכלל, בכל סיפורי אלישע יש עדות לגדולתו של הנביא שהולכת ומתפרסמת. ראשית בקרב מקורביו, אחר כך בעם ישראל כולו, ולבסוף גם בין הגויים. גם אצלנו, מוטיב הפרסום הולך ומתרחב מהסיפור הקודם לסיפור שלנו. המקור לפרסומו בסיפור הקודם היה דברי נערה קטנה בעם ישראל. לעומת זאת מקור פרסומו של אלישע בסיפור שלנו הוא אחד העבדים של מלך ארם. יש פה הבדל כפול - גוי לעומת ישראלי, וכמו כן מדובר באחד משריו של מלך ארם, ולא בשפחה.

הנערה הקטנה סיפרה שאם יבואו לנביא הוא ירפא איש מצרעתו. היא מספרת על יכולת אישית של הנביא לפעול על אדם פרטי - ובזמן שהנערה דוברת היכולת הזו טרם הוכחה. לעומת זאת אצלנו השר מדבר על כוחו של הנביא לא בתחום אישי, אלא בתחום של יחסי המדינות. כמו כן הוא לא מדבר על משהו שיתברר בעתיד, אלא על משהו שהוכח פעם אחר פעם. יוצא אם כן, שהפרק הזה מעיד על התרחבות פרסומו של אלישע בקרב הארמים הרבה מעבר לסיפור הקודם. אמנם הבסיס לפרסומו של אלישע נמצא בסיפור הקודם, אך הסיפור הזה מרחיב את הפרסום.

השאלה שעומדת לפנינו כעת היא האם כל התיאור הזה של אלישע בפי אותו העבד, שינה באופן בסיסי את תפיסתו של מלך ארם. התשובה היא חד משמעית שיחסו לא השתנה באופן מהותי. שהרי הוא לא מסיק את המסקנה המתבקשת - שאין עצה ואין תבונה נגד ה'. המלך לא מבין עדיין שאם הנביא הוא שלוחו של ה' אזי אין אפשרות להילחם בעם ישראל, ולכן יש לנצור את הנשק. זו המטרה של אלישע, וזו המסקנה שהיה מלך ארם אמור להסיק. אך מלך ארם לא עושה זאת, אלא הוא נותן פקודה לתפוס את אלישע ולהביא אותו אליו, כדי שלא יוכל לגלות את סודותיו. כלומר מלך ארם רוצה לאלץ בכוחניות את אלישע להפסיק את תפקידו הנבואי.

יחד עם זאת, ברור שמלך ארם מאמין לכל מילה של עבדו, שהרי אחרת הוא לא היה מתאמץ כל כך לתפוס את הנביא. אך בכל אופן האמונה שלו בנביא איננה מובילה אותו להכרה אמיתית של הנביא. אם כן, אנו רואים שמלך ישראל איננו מאמין בנביא, ומלך ארם שמאמין בו, מאמין בו בצורה נכרית. כלומר הוא מאמין שאלישע מצוייד בכשרון בלתי מצוי והוא לא כמו נביא אומות העולם, אך עדיין מלך ארם מאמין שאלישע מצטיין לא בהיותו שונה לגמרי מכל הנביאים - אלא רק בהיקף ובעוצמה. לפי מלך ארם אלישע יוצא דופן בתוך הנורמה של נבואה נכרית. מלך ארם לא עובר מהפכה בתפיסת הנבואה, ולכן הוא מסיק מסקנה הפוכה ממה שהיה אמור להסיק לגבי אלישע. הוא לא משתנה, וממילא המטרה שלשמה אלישע פועל - הפסקת הפשיטות, לא הושגה.

הנסיון לתפוס את אלישע

כאן שואל המלבי"ם שאלה פשוטה. אם מלך ארם מאמין במה שמספרים לו על היכולת של אלישע, אז הוא פועל בצורה לא הגיונית. אם אלישע יודע על המארבים - ודאי שהוא יודע שבאים כנגדו. העצה של המלך היא אבסורדית, ואין לה כל סיכוי להצליח. מכאן אומר המלבי"ם שמלך ארם לא התכוון לתפוס את אלישע, אלא התכוון להציע לו לעבור צד ולשרת את ארם. על פירוש זה יש להקשות שהרי מלך ארם בא עם כל כלי מלחמתו. על כך תירץ המלבי"ם שהחיל, הסוסים והרכב לא נועדו כנגד הנביא, אלא רק למקרה שמלך ישראל ינסה למנוע בכח את המעבר של אלישע לארם. אך נראה שהפירוש הזה איננו פשוטו של מקרא, אלא כוונתו של מלך ארם היא לתפוס את אלישע, וכך פירשו כל הפרשנים מלבד המלבי"ם.

אבל בכל זאת יש להתמודד עם שאלת המלבי"ם. התשובה היא שמלך ארם רוצה להכניס את אלישע למצב שידיעת העתיד לא תועיל לו. אלישע ידע שבאים לתפוס אותו, אך לא יהיה לו מה לעשות עם המידע הזה. מלך ארם האמין שגם אם אלישע ינסה לברוח, בסופו של דבר החיל יוכל לתפוס אותו.

ידיעת העתיד היא כח, אך היא לא מועילה כנגד עוצמתם של הסוסים והרכב. כל התפיסה הזו נובעת מכך שמלך ארם תופס את כוחו של אלישע ככישרון אנושי-מאגי. הוא מאמין שהכח הזה לא יכול לעזור לאלישע כנגד החיל של מלך ארם.

הטעות של מלך ארם היא שאלישע לא מצוייד בכישרון, אלא כוחו בא מאת הקב"ה. מכיוון שכוחו הוא לא אנושי קבוע, אלא כח שניתן לצורך מילוי שליחות - אזי הכח מתגלם בהתאם לצרכי השעה. אם צבא ארם יקיף את אלישע, אלוקים יכול גם לתת לו כח לפתרון הבעיה הזו. כוחו של אלישע הוא בהתאם לנסיבות ולצורך השעה. זו תפיסת הנבואה הישראלית. הנביא הוא שליח של אל כל יכול, ומשם נגזרים כוחותיו. אך מלך ארם תופס את אלישע בתפיסה אלילית, וכל מעשיו הם עדות לטעות שלו בהבנת הנביא בישראל.

יכול להיות שמה שגרם לטעות הזו היא אי הבנה בדברי עבדיו. העבד אומר על אלישע: "הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל יִגִּיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר בְּחֹדֶר מִשְׁכַּבְךָ" [יב]. הכוונה של העבד היא שאלישע שומע גם את הדיבורים של המלך עם אשתו בחדר השינה שלהם. אותו עבד מתכוון לומר שאין למלך אף סיכוי כנגד אלישע, כי הנביא ידע גם אם הוא יאמר משהו בעל משמעות כנגד עם ישראל לאשתו, ולא רק את מה שנאמר במעמד רשמי. הדברים הללו באים כנגד החשש של ריגול, כאשר העבד אומר שגם במקום שאין שום חשש של ריגול - חדר המשכב של המלך, גם את זה הנביא יכול לשמוע ולהעביר למלך ישראל. זו כוונת העבד.

אך מלך ארם שומע במשפט הזה שהנביא יודע את כל מה שהמלך מדבר עם אשתו. ודאי שהנביא לא יודע זאת, שהרי אין כל תועלת בידיעה כזו. ברור שהמשפט כשלעצמו איננו נכון, ודברי העבד היו רק בהקשר הסכסוך הישראלי-ארמי. אך מלך ארם שומע את הדברים כפשוטם - שאין לשמיעה של הנביא שום מגבלות. כלומר, יש לו כשרון פלאי לשמוע כל דבר בכל זמן. ההבנה המילולית של דברי העבד מביאה את מלך ארם למסקנה שגם זה שיש לו אזניים לשמוע כל דבר, לא יוכל להימלט מחייליו של המלך.

נציין כבר עכשיו שבסוף הסיפור נראה שחל שינוי ביחס של מלך ארם לאלישע. בסוף הוא אכן יסיק את המסקנה שרצינו שסיק כבר כעת, ויפסיק לשלוח גדודים לישראל. אך בשלב הזה של הסיפור המלך מנסה להפעיל אלימות כדי לתפוס את הנביא, כך שודאי שלא השתנתה תפיסתו בנוגע לאלישע. העימות בין אלישע למלך ארם הוא אופייני במקרא - עימות של עוצמה פיזית המכוונת להפסיק את הנביא מלמלא את תפקידו. כך מצאנו אצל ירמיהו ואצל אליהו ובעוד מקומות. המחשבה שניתן להפעיל אלימות ובכך לנצח את הנביא הוא עימות קלאסי במקרא. התפיסה הישראלית אומרת שכנגד הכוח הפיזי יש כח עדיף שלא רואים אותו בעין - כח ה'.

אלישע ונערו

הנושא הבא שנדון בו הוא מערכת היחסים בין אלישע ונערו [יד-ז]:

(יד) וַיִּשְׁלַח שְׁמָה סוּסִים וְרֶכֶב וַחֲמִיל כְּבֹד וַיָּבֵאוּ לַיְלָה וַיִּקְפּוּ עַל הָעִיר: (טו) וַיִּשְׁכֹּם מִשְׁרַת אִישׁ הָאֱלֹהִים לְקוֹם וַיֵּצֵא וְהִנֵּה חֲמִיל סוֹכֵב אֶת הָעִיר וְסוּס וְרֶכֶב וַיֵּאמֶר נָעֲרוּ אֵלָיו אָהָה אֲדָנִי אֵיכָה נַעֲשָׂה: (טז) וַיֵּאמֶר אֵל תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אֲתָנּוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם: (יז) וַיִּתְּפַלֵּל אֱלִישֶׁע וַיֵּאמֶר ה' פָּקַח נָא אֶת עֵינָיו וַיִּרְאֶה וַיִּפְקַח ה' אֶת עֵינֵי הַנֶּעֶר וַיִּרְא וְהִנֵּה הָהָר מְלֵא סוּסִים וְרֶכֶב אֲשֶׁר סָבִיבֹת אֱלִישֶׁע:

ניתן לומר שהביאה של צבא ארם בלילה הייתה כדי להפתיע את הנביא. הם חשבו שכיוון שאלישע ישן בלילה, אולי הוא לא יודע את העתיד - ולכן ניתן להפתיע אותו. הם חשבו שהנביא הוא חכם ביום, אך לא בלילה. אך מתוך דברי הנער אנו רואים שגם הנביא וגם נערו חיכו לצבא ארם. מי שיודע את מה שדיבר מלך ארם בחדר משכבו ודאי יודע שבאים לתפוס אותו. לכן בבוקר הנער משכים ובודק האם

דברי הנביא התקיימו - ולצערנו הוא רואה שהדברים התממשו: "וַיֹּאמֶר נַעֲרוּ אֵלָיו אָהָה אֲדָנִי אֵיכָה נַעֲשֶׂה" [טו]. דברי הנער בקריאה זו מעצבים תפיסה ששותפים לה מלך ארם והנער. התפיסה הזו אומרת שאפשר להפעיל כח, וכך לנצח את הנביא. אלא שמלך ארם רואה אותה כפתרון בעיותיו, ואילו המחשבה הזו מפחידה את הנער מאוד.

כדי ללמד על השורש המשותף הזה התנ"ך משתמש במילה זהה לגבי שניהם. מלך ארם שואל: "אֵיכָה הוּא" [יג] - איפה הנביא נמצא, והנער צועק: "אֵיכָה נַעֲשֶׂה" [טו]. כמו שדברי המלך נבעו מתפיסה שניתן לגבור על הנביא בעוצמה פיזית, כך צעקתו של הנער מביעה גם כן את התפיסה הזו. אלא שכל אחד לפי דרגתו - למלך הדבר נחשב כרשע, ואילו הנער מציין את התפיסה הנורמאלית. האיש הרגיל שנבהל מעוצמות צבא ארם, ולא רואה את מה שמעבר לזאת.

בנקודה הזו מתחילה התפנית. היינו מצפים שאלישע ירגיע את הנער בכך שיאמר שהקב"ה איתם ויגן עליהם. אך אלישע לא אומר לו דברים של יראת שמיים, אלא הוא אומר שכוחותיהם רבים: "כִּי רַבִּים אָשֶׁר אֶתְנוּ מֵאָשֶׁר אֹתָם" [טז]. אלישע אומר לנער שהוא לא מבין - אך מיד הוא יבין. אלישע מתפלל, ועיני הנער נפקחים לראות את ההר מלא סוסים ורכב אש. עיניים של בשר ודם לא יראו דבר, אך כאשר ה' פוקח את העיניים ומסיר את הלוט שעל עיני האדם, שרואה רק את הקליפה הגלויה של המציאות - הוא רואה שמעל המציאות היום יומית מצויה מציאות גבוהה ומשמעותית יותר.

אבל את המציאות הזו רואה נערו של הנביא במונחים שלקוחים מהמציאות המוחשית: "וַיֵּרָא וְהִנֵּה הֶהָר מְלֵא סוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבֹת אֱלִישֶׁע" [יז]. כשם שמלך ארם שולח סוסים ורכב, כך גם הנביא מראה לנערו רכב אש וסוסים. אמנם מלך ארם מקיף את העיר שבה מצוי אלישע בחיל, אך רכב האש מקיף את אלישע. מלך ארם מקיף את העיר, והקב"ה מקיף את אלישע בטבעת אש. אם כן, אלישע מרגיע את נערו על ידי חזון נבואי שמציב אנטייזה למציאות הממשית.

אבל כל זה לא מספיק, אלישע אמר לנערו: "רַבִּים אָשֶׁר אֶתְנוּ מֵאָשֶׁר אֹתָם" [טז]. יש להבין במה עדיפה המציאות הרוחנית שכעת רואה הנער, על פני המציאות הגשמית. ראשית ישנה עדיפות מצד האיכות - מדובר ברכב אש וסוסי אש, לעומת סוסי בשר ודם, ורכב העשוי מחומרים נפסדים. שנית ישנו יתרון כמותי שרמוז במילים: "וְהִנֵּה הֶהָר מְלֵא" [יז]. הרכב ממלא את ההר של דותן, ומגן על אלישע. זאת לעומת חיל ארם שמקיפים את העיר, אך לא ממלאים אותה. כאן ממחיש אלישע לנערו את דבריו, ומלמד אותו לקח גדול - המציאות הרוחנית-חזונית שלא נתפסת בעין רגילה, עדיפה בהרבה על המציאות הרגילה.

רכב וסוסי אש

כמובן שהקטע הזה שולח אותנו לסיפור על פרידתו של אליהו מאלישע. רק שם מצאנו שוב את הסוסים ורכב אש [ב, ט-יב]:

(ט) וַיְהִי כַעֲבָרָם וְאֵלֵיהֶוּ אָמַר אֶל אֱלִישֶׁע שְׂאֵל מָה אַעֲשֶׂה לָךְ בְּטָרִם אֶלְקָח מֵעַמְךָ וַיֹּאמֶר אֱלִישֶׁע וַיְהִי נָא פִי שְׁנַיִם בְּרוּחֶךָ אֵלַי: (י) וַיֹּאמֶר הַקְּשִׁיתָ לְשֹׂאֵל אִם תִּרְאֶה אֹתִי לְקַח מֵאֹתְךָ יְהִי לָךְ כֵּן וְאִם אֵין לֹא יִהְיֶה: (יא) וַיְהִי הַמָּה הַלְּכִים הַלּוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיִּפְרְדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֵלֵיהֶוּ בְּסַעֲרָה הַשָּׁמַיִם: (יב) וְאֱלִישֶׁע רָאָה וְהוּא מֵצַעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיִּחַזַק בְּכַגְדָּיו וַיִּקְרַעֵם לְשָׁנָיִם קָרְעִים:

אליהו מסתפק האם אלישע יזכה לראותו מסתלק, מכיוון שהסתלקותו היא בגדר חזון נבואי. אדם אחר לא היה רואה דבר, ולכן לא ברור האם אלישע יזכה לראות את החזון. אם כן, רכבי וסוסי האש מהווים מבחן נבואי לאלישע, כיוון שרק נביא יכול לראותם. בסופו של דבר אלישע עומד במבחן, ורואה את סוסי האש שמפרידים בינו לבין אליהו.

כאשר אלישע רואה את המראה הזה, הוא צועק שאלוהו הוא "רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרְשָׁיו" - כלומר אליוהו הוא רכב אש וסוסי אש. הכוונה היא שקיומו של אליוהו בעם ישראל מהווה רכב אש וסוסי אש לעם ישראל. קיומו של הנביא בקרב עמו הוא זה שמעניק לעם את העוצמה הגדולה והאמיתית. הנביא בישראל הוא כלי המלחמה של עם ישראל. התרגום אומר: "דָּטַב לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּצִלּוֹתֶיהָ מִרְתִּיכִין וּפָרְשָׁיו". אליוהו טוב יותר כיוון שהנביא הוא לא רק כלי נשק גשמי, אלא הוא רכב ופרשי אש.

ביחס לפרק ו', אנו למדים כמה דברים. ראשית, כאשר אלישע מראה לנערו רכב אש וסוסי אש, הוא מסביר שהנביא הוא זה שנותן לעמו את הזכות להיעזר בכח הרוחני שלו, שהוא רכב אש וסוסי אש. מה שנדמה לנו בפרק ו' כאירוע חד פעמי של הצלת אלישע, הוא בעצם מציאות תמידית. כמו שאליוהו בדורו היה רכב ישראל ופרשיו - כך אלישע בדורו מגן עליהם. ובאמת כאשר אלישע מסתלק מן העולם, יואש מלך ישראל מקונן עליו באותו מטבע בו קונן אלישע על אליוהו: "אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרְשָׁיו" [ג, יד].

אם כן, חזון סוסי האש והרכב הוא חזון לאומי, כמו שמתברר לנו מאליוהו. לא מדובר בנס פרטי שבא להסתיר את הנביא - אלא זו בעצם ההגנה הקבועה לעם ישראל, הניתנת בזכותו של הנביא השרוי בתוכם. וגם במקרה שלנו, הרכב וסוסי האש מגינים על אלישע לא הגנה פרטית, אלא כחלק מהגנת עם ישראל כולו.

כמו כן למדנו מההשוואה על ההבדל בין נערו של אלישע לנערו של אליוהו - אלישע עצמו. אליוהו מסתפק האם נערו יראה את הרכב וסוסי אש. בפועל מתברר שגם ללא השתדלות של אליוהו, אלישע אכן רואה אותם. לעומת זאת נערו של אלישע רואה רק את המציאות הגלויה - רכב וסוסי אש של ארם המקיפים את העיר. כדי שהוא גם כן יראה את מה שאלישע רואה, יש צורך להתפלל שהקב"ה יפתח את עיניו, ובעקבות זאת נעשה לו חסד ועיניו נפקחות באופן חד פעמי.

מפה אנו למדים לא רק שאלישע גדול מנערו, אלא שאליוהו גדול מאלישע. נערו של אליוהו היה אלישע - ונערו של אלישע לא היה כמוהו. לאליוהו היה נער גדול שזכה להיות רכב אש וסוסי אש מצד עצמו. לאליוהו לעומת זאת היה נער אחד כגחזי שהיה כישלון, אך גם הנער השני לא רואה את מה שמעבר למציאות הגשמית. העובדה שלאליהו היה את אלישע כנערו מלמדת אותנו מי היה אליוהו.

אלישע והחיל הארמי

כעת אנו עוברים למערכת היחסים שבין אלישע והחיל הארמי: "וַיֵּרְדוּ אֵלָיו וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו אֶלְיָשָׁע אֶל ה' וַיֹּאמֶר הֲךָ נָא אֶת הַגּוֹי הַזֶּה בְּסַנּוּרִים וַיִּכֶם בְּסַנּוּרִים כְּדָבָר אֵלְיָשָׁע" [יח]. ראשית יש להבין מי ירד לאליוהו. הפרשנים אמרו שהכוונה היא לחיל הארמי. אך הפירוש הזה קשה כיוון שדתן נמצאת על הר, ולכן החיל הארמי היה צריך לעלות אליו. לכן נראה שהכוונה היא לרכב אש ולסוסי אש. אך לפי פירוש זה, חלוקת הפסוקים היא בעייתית. שהרי ההמשך של הפסוק לא מסביר מה המטרה של הירידה, אלא הוא מנותק לחלוטין מהירידה של הרכב וסוסי האש, ועוסק בארם. אבל על שיטת המפרשים קשה עוד יותר הקושי הגיאוגרפי, שהרי לא ברור מנין יורד החיל הארמי אל אלישע. לכן נראה שהכוונה היא שסוסי אש יורדים לאליוהו וכעת הם מוכנים לשימוש, והוא משתמש בהם כדי להכות בארמים בסנורים. למעשה אלישע מתפלל אל הקב"ה שיכה את הארמים בסנורים, והתפילה נענית באמצעות אותם שלוחים שנמסרו לידי אלישע.

כעת יש להבין מה זו הכאה בסנורים. נשים לב לכך שלפנינו נס הפוך מהנס הקודם. בנס הקודם אלישע פתח את עיני הנער ואת יכולת הראיה שלו, כעת הנס הוא טשטוש יכולת הראיה של ארם. את המהפך הזה ראינו גם בסיפור הקודם - אלישע מרפא את נעמן מצרעתו, ואחר כך מכה את גחזי באותה הצרעת. בסיפור הראשון הנס החיובי נעשה לנעמן הארמי, והנס השלילי של ההכאה בצרעת נעשה לגחזי הישראלי. במקרה שלנו הדבר הפוך - הנס החיובי של פקידת העיניים נעשה לנער הישראלי, והנס השלילי של הסנורים נעשה לארמים.

עצם העובדה שיש פה נס והיפוכו מראה על קשר בין הסיפורים כמו שאמרנו לעיל, אך יחד עם זאת לכל סיפור יש את הדינאמיקה שלו. נעמן בא להיעזר בנביא ולכן אלישע עוזר לו. לעומת זאת גחזי חוטא ולכן הוא נענש. פה המצב שונה - הארמים הם הפושעים ועל כן צריך להכותם. נערו של הנביא אמנם איננו נביא בעצמו, אך ברור שהוא לא חוטא. אם כן, בכל אחד מהסיפורים הניסים נעשים בהתאם לצדק וליושר.

צבא ארם בתוך העיר שמרון

לאחר שהכה אותם בסנורים, אלישע אומר לחיל ארם: "לא זָה הַדֶּרֶךְ וְלֹא זֶה הָעִיר לְכֹוּ אַחֲרַי וְאִוְלִיכֵה אֶתְכֶם אֶל הָאִישׁ אֲשֶׁר תִּבְקֶשׁוּן וְיִלֶךְ אִתְּכֶם שְׁמֶרֹנָה" [יט]. הוא מוביל אותם לשמרון ששם מצוי עיקר הצבא הישראלי, אך הם לא רואים שהוא לוקח אותם לתוך לוע הארי, בגלל שהוכו בסנורים. אמנם הפרשנים הרציונאליסטיים מסבירים שמדובר בבלבול שנבע בגלל ההליכה בלילה, אך אנו נישאר בפירושו השמרני שאומר שיש כאן נס. בסוף אלישע פוקח את עיני הארמים, אך לא כדי לראות מציאות נבואית - אלא לראות את המציאות הממשית.

חז"ל בתנחומא השוו בין התפילות של אלישע. התפילה הראשונה היא על הנער: "ה' פִּקַּח נָא אֶת עֵינָיו וְיִרְאֶה", ולאחר התפילה נאמר: "וַיִּפְקַח ה' אֶת עֵינֵי הַנֶּעֶר" [יז]. בפעם השניה אלישע מתפלל על ההכאה בסנורים: "וַיֹּאמֶר הָךְ נָא אֶת הַגּוֹי הַזֶּה בְּסַנּוּרִים", ולאחר התפילה נאמר: "וַיִּנְכַּם בְּסַנּוּרִים כְּדָבָר אֲלִישֶׁע" [יח]. נשים לב לכך שבפעם השניה שם ה' נעדר גם מהתפילה וגם מהביצוע. הפעם השלישית, בה מתפלל אלישע על פקחת עיני הארמים, דומה לתפילה הראשונה, ואנו שוב מוצאים פעמיים את שם ה'. ראשית בתפילה: "ה' פִּקַּח אֶת עֵינֵי אֵלֶּה וְיִרְאוּ", ושנית בהיענות: "וַיִּפְקַח ה' אֶת עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה בְּתוֹךְ שְׁמֶרֹן" [כ]. המכנה המשותף הוא ששמו של ה' נקרא על הנס החיובי של פקחת העיניים, ולא על הנס השלילי של הפורענות.

כפי שאמרנו, פקחת העיניים של הארמים איננה כמו של הנער, כיוון שעיניו של הנער נפקחו לראות את המציאות החזונית, ועיני הארמים נפתחו לראות את המציאות הממשית. אך למרות זאת יש לשני הדברים את אותה משמעות. כאשר הארמים ראו שהם נמצאים בשמרון, נפקחו עיני שכלם להבין מי הוא אלישע, ואת העובדה שהם לא יכולים להתמודד כנגדו. הם שבאים בכח בשר ודם לא יכולים להתמודד עם סוסי האש והרכבים. פקחת העיניים שווה לגמרי לפקחת עיני הנער, כיוון שבשני המקרים הרואה נוכח שכח פיזי לא יכול לנביא שהוא שלוחו של הקב"ה.

ההתמודדות השניה של אלישע ומלך ישראל

כעת אנו מגיעים לסוף הסיפור [יט-כג]:

(יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲלִישֶׁע לֹא זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא זֶה הָעִיר לְכֹוּ אַחֲרַי וְאִוְלִיכֵה אֶתְכֶם אֶל הָאִישׁ אֲשֶׁר תִּבְקֶשׁוּן וְיִלֶךְ אִתְּכֶם שְׁמֶרֹנָה: (כ) וַיְהִי כְּבָאֵם שְׁמֶרֹן וַיֹּאמֶר אֲלִישֶׁע ה' פִּקַּח אֶת עֵינֵי אֵלֶּה וַיִּרְאוּ וַיִּפְקַח ה' אֶת עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה בְּתוֹךְ שְׁמֶרֹן: (כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל אֲלִישֶׁע כִּרְאֹתוֹ אֹתָם הֲאֵפָה אֵפָה אֲבִי: (כב) וַיֹּאמֶר לֹא תִכֶּם הָאֲשֶׁר שְׁבִית בְּחַרְבְּךָ וּבְקִשְׁתְּךָ אֶתְּהָ מִכָּה שִׁים לָחֶם וּמִים לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּלְכוּ אֶל אֲדֹנֵיהֶם: (כג) וַיִּכְרֶה לָהֶם כְּרֶה גְדוּלָה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁלַחֶם וַיִּלְכוּ אֶל אֲדֹנֵיהֶם וְלֹא יָסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אָרֶם לָבוֹא בְּאַרְצָן יִשְׂרָאֵל:

שוב אנו חוזרים ליחסי אלישע ומלך ישראל. מלך ישראל בשאלתו מציין את תפיסתו של האדם הקטן, כמו שהסברנו לגבי שאלת הנער. הוא תופס את המציאות על פי המימד השטחי, ולכן הוא רוצה להרוג את החיל הארמי. ובאמת לכאורה זהו המעשה הנכון, אך האמת היא שלא זו המטרה. הנביא גוער במלך ישראל ואומר שהוא זה שהביא את הנס, ולכן השבי הוא שלו. אילו מלך ישראל היה שובה אותם

הוא יכול היה לעשות כרצונו, אך כעת, כיוון שאלישע הוא זה ששבה את הארמים - אין למלך זכות עליהם.

יש בדברי אלישע ביקורת על עצם השאלה של מלך ישראל, כיוון שה' עשה את הנס הזה למטרה מסויימת - שמלך ארם יכיר בכח הנביא ובכוחו של עם ישראל - הריגת החיל הארמי תהרוס את כל המטרה הזו.

אך רש"י פירש להפך: "וכי דרכך להרוג אותם שאתה מביא שבייה". וכן כתב גם הרלב"ג. הכוונה היא שכשם שבאופן עקרוני אין מלך ישראל הורג שבויים - כך במקרה הזה אין להרוג את השבויים מארם. לפי דברינו לעיל משמע שאילו מלך ישראל היה שובה את השבי בחרבו ובקשתו, הייתה לו רשות להכותם. אך לפי רש"י הדברים הפוכים - כשם שבמלך לא מכה את השבי האישי שלו, כך קל וחומר שאסור להרוג את השבויים הללו שהוא כלל לא שבה בעצמו. אם הפירוש של רש"י נכון, אזי יוצא שהיתר הריגת האויבים הוא רק בשעת לחימה, אך שבויים אסור להרוג. הרי לנו מקור קדום לאמנת ז'נבה.

בכל מקרה, אלישע מצווה על המלך לתת להם לחם ומים ולשלחם לארם. זו פקודה מפליאה ביותר, המזכירה לנו פסוקים במשלי [כה, כא-כב]:

(כא) אִם רָעַב שֶׁנֶאֱדָה הָאֲכָלְהוּ לָחֶם וְאִם צָמָא הִשְׁקֵהוּ מַיִם: (כב) כִּי גָחֲלִים אֶתָּה חֲתָה עַל רֵאשֵׁי נְהוֹ יִשְׁלַם לָךְ:

אלישע חותה גחלים על ראש הארמים מכיוון שהחיילים חוזרים לדמשק, והסיפור בפייהם הוא מפליא ביותר. הם מספרים על כך שכמעט תפסו את הנביא, עד שהוכו בסנורים. שיא הסיפור בפייהם הוא מה שאירע בשמרון. האמרים חשבו שהם עומדים למות - וכך באמת רצה מלך ישראל. אך הם מספרים שאותו הנביא שרצו לתפוס, במקום להתנקם בהם - דאג להאכלתם ושילוחם. הסיפור הזה על ההצלה הוא מלא גחלים לוחשות, והתוצאה ממילא היא: "וְלֹא יִסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אָרָם לְבֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" [כג]. התגלותו של הנביא שפועל למען עמו, אבל גדולתו עולה מעל גבול ישראל, ויחסו אל הארמים שבאו לתפוס אותו באלימות הוא בסלחנות - כנגד נביא כזה לא ניתן להילחם. כאן הגיע סופו של הסיפור בפרסום אמיתי של הנביא בישראל. הארמים נוכחו לדעת שהנביא אלישע איננו כמו נביאי אומות העולם, ואין לסיפור כזה דוגמה והשוואה באומות העולם. כנגד זה מלך ארם מרים ידיים, ובזה אלישע משיג את מטרתו.